

בס"ד

השיעור מוקדש לעילוי נשמת מנחם אביצור בן יהודה אריה ז"ל

בלק ובלעם

לפרשת בלק (ע"פ שעורים של הרב מרדכי סבתו ושל הרב מנחם ליבטאג)

לאור האמור לעיל, עולה השאלה מדוע בחרו חז"ל דווקא בבלעם כאבטיפוס לרשע. בשיעורנו השבוע ננסה להתמודד עם שאלה זו על ידי שחזור מלא של האירועים בפרשת בלק, וכן עיון בפרשות נוספות בתורה

בין יתר שאלותיו על פרשתנו שואל אברבנאל:

"אם הוא יתברך הרשה את בלעם ללכת ואמר לו 'אם לקרא לך באו האנשים קום לך אתם', איך לאחר שהלך נאמר 'ויחר אף א-להים כי הולך הוא ויתיצב מלאך ה' בדרך לשטן לו' והוא לא הלך אלא ברשותו ובמאמרו"?

שאלה אחרת מביא ראב"ע בשם הגאון:

"אחר שאמר ה' לא תלך עמהם איך אמר קום לך אתם"?

הצד השווה בשתי שאלות אלו הוא שבשני המקרים שינה הקב"ה לכאורה את דעתו, ועובדה זו צריכה ביאור.

על שאלות אלו משיב ראב"ע כי הרשות שניתנה לבלעם ללכת היתה בבחינת 'בדרך שאדם רוצה לילך בה מוליכין אותו'. שהרי

"אחר שאמר ה' לבלעם 'לא תאור את העם' מה צורך היה לו לומר 'ואדעה מה יוסף ה' דבר'! רק חשב בלבו מחשבה רעה"?

כלומר העובדה שבלעם שואל שנית את ה' מלמדת על רצונו ללכת. היענותו של ה' היא ביטוי לבחירה החופשית הנתונה לכל אדם, ולכן אין בה כדי לפטור את בלעם מאחריותו למעשה ההליכה המנוגד לרצון ה'.

פירוש זה נקוט עקרונית גם בידי רש"י, אלא שרש"י מחמיר יותר בהערכת בלעם:

"כי הולך הוא - ראה שהדבר רע בעיני המקום ונתאוה לילך"?

פירוש זה מבוסס על ההנחה שרצונו ומטרתו של בלעם היו לקלל את ישראל על פי בקשתו של בלק. הנחה זו ודאי אפשרית היא, וניתן אף לבססה מכח האמור בסוף סיפור האתון. לאחר שהכיר בלעם בחטאו והציע לשוב, השיב לו המלאך (במדבר כ"ב לה):

"לך עם האנשים ואפס את הדבר אשר אדבר אליך אותו תדבר"?

הביטוי "בלעם הרשע" (אבות פ"ה מ"ט) הפך זה מכבר למטבע לשון. אך האם באמת היה בלעם רשע כל כך?

קריאה שטחית של פרשת בלק כשלעצמה אינה מצביעה על חטא כלשהו של בלעם. למעשה, מקריאה מדוקדקת של הפרשה מצטיירת דמותו של בלעם כ"חסיד אומות העולם"! לפני צאתו לדרך עם שרי בלק מצהיר בלעם (במדבר כ"ב יח):

"אם יתן לי בלק מלא ביתו כסף וזהב לא אוכל לעבור את פי ה' א-להי לעשות קטנה או גדולה"

יתר על כן: כאשר מגיע בלעם למואב הוא מברך את עם ישראל במקום לקללו (כ"ג א עד כ"ד ט) - בדיוק כשם שה' מצווה אותו. בלעם הוא "פרו-ישראלי" עד כדי כך, שבסופו של דבר בלק פשוט 'שולח אותו לעזאזל' (במדבר כ"ד י-יא):

"לקב אויבי קראתיך והנה ברכת בך... ועתה ברח לך אל מקומך"

ובסופו של דבר 'מנדב' בלעם לבלק נבואת פורענות (במדבר כ"ד יד-כ):

"לכה איעצך אשר יעשה העם הזה לעמך באחרית הימים... דרך כוכב מיעקב וקם שבט מישראל ומחץ פאתי מואב... והאביד שעיר מעיר..."

ובסיום הפרשה (במדבר כ"ד כה).

"ויקם בלעם וילך וישב למקומו וגם בלק הלך לדרכו"

פרשת בלק משאירה את הרושם שבלק ובלעם נפרדו בשתיקה רועמת. בלעם 'הנביא הנאמן' שב הביתה, ובלק נשאר להתמודד עם בעיות הביטחון של מואב בכוחות עצמו. לכן לו זו הייתה תמצית המסופר בתורה אודות בלעם, אכן היה קשה מאוד לכנותו רשע.

אמנם כעסו של ה' על כך שבלעם הסכים להתלוות לשלוחיו של בלק (במדבר כ"ב כב)

כב ויחר-אף אלקים כ"י-הולך הוא ויתיצב מלאך ה' הנה בדרך לשטן לו והוא רכב על-אתנו וישני נערינו עמו.

מוכיח כי אכן היה רצונו של בלעם לקלל את ישראל, אך דווקא בעובדה זו ניתן לראות מעלה, שלמרות רצונו העז לקלל את ישראל, הוא מתגבר שוב ושוב על תשוקתו זו, ונשאר נאמן לדבר אשר שם ה' בפיו (ראה כ"ג; יב, כו, כ"ד; יג)

דווקא משום כך העלים מהם בלעם ידיעה זו, ובכך גרם לחילול ה', שכן כולם הבינו כי נתן לו ה' רשות לקלל.

נשים לב כי רמב"ן איננו טוען שבלעם הלך על מנת לקלל. ואמנם, גם בפס' לב כותב רמב"ן:

"כי ירט הדרך לנגדי - ... והעניין כאשר פירשתי, כי ההליכה היה בה רשות מאת ה' הנכבד, אבל בלעם עיוות אותה בלכתו עמהם על דעתם שיקלל את העם".

גם הפסוק שהבאנו כראיה לשיטה החולקת – **"לך עם האנשים ואפס את הדבר אשר אדבר אליך אותו תדבר"**

נתפרש ע"י רמב"ן בצורה אחרת:

"יתכן שיאמר לו לך עם האנשים ואפס את הדבר אשר אדבר אליך אותו תדבר ותודיע אותם זה. או טעמו כי אחרי אשר התודה 'אם רע בעיניך אשובה לי', אמר לו לך עמהם, כי מחלתי לך על חטאתך ובלבד שתזכור אזהרתי אשר הזהרתיך. והוצרך לומר לו כן, שלא יחשוב שיאמר לו לך עמהם לעשות מה שביקשו ממך".

כלומר הרמב"ן אינו מוכן לפרש את הפסוק כפשוטו, היינו שעיקר חידושו של המלאך הוא בעצם האזהרה לבלעם לא לסטות מדברי ה', שכן דבר זה כבר נאמר לו קודם לכתו, ולדעת רמב"ן לא התכוון בלעם לסטות מכך. משום כך מציע רמב"ן שתי הצעות:

א. עיקר חידושו של המלאך היה "ותודיע אותם זה", כלומר בלעם צריך לתקן את אשר עיוותו, ולהודיע לבלק מיד בהגיעו, כי יאמר רק את אשר ישים ה' בפיו, וכפי שאמנם עשה.

ב. חזרת המלאך על דברי ה' באה למנוע טעות מצד בלעם, כדי שלא יפרש את המילים 'לך עמהם' כנתינת רשות כעת למלא את רצון שרי בלק ולקלל את ישראל. אמנם רמב"ן מוסיף:

"גם ייתכן שהיה חפץ ההולך לקלל את העם ולא היה חפצו לברכה בשום פנים", ואולם ככל הנראה לא נתכוון רמב"ן אלא לומר שבלעם היה מוכן לקלל אם יאמר לו ה', אבל לברך לא היה מוכן גם אם יאמר לו ה'.

הקו הבולט בפירושו של רמב"ן הוא תיאור דמותו של בלעם כעבד צייתן המודע למרותו של ה' עליו. תיאור זה עולה אמנם מפשוטם של המקראות, אלא שהפירוש עצמו נתקל בשני קשיים:

א. מלשון הכתוב 'ויחר אף א-להים כי הולך הוא' משמע שהכעס הוא על עצם ההליכה, ולא על העלמת התנאי משרי בלק.

ב. פשט הלשון "לך עם האנשים ואפס את הדבר אשר אדבר אליך אותו תדבר"

מורה שבלעם אמנם נתכוון לפעול באופן עצמאי.

ריבוי הצעותיו של רמב"ן לכתוב זה מלמד על הדוחק שבפירושו.

כדי לרדת לעומקה של פרשה זו, יש לשים לב כי סיפור האתון מהווה מעין יחידה סגורה, המתעלמת במידה רבה מן האמור קודם, ואף אינה נחוצה לצורך הבנת ההמשך. כך, למשל, אין

מכאן אתה למד כי כוונתו של בלעם הייתה לפעול באופן עצמאי. אעפ"כ קשה להבין מדוע נקודה זו אינה מפורשת בכתוב. ולא עוד, אלא שהכתוב מתאר את מעשי בלעם כקיום מדויק של דברי ה'. ה' אומר לבלעם (במדבר כ"ב כ)

כ וַיִּבֹא אֱלֹקִים אֶל-בִּלְעָם לִלְהַ וַיֹּאמֶר לוֹ אִם-לִקְרָא לְךָ בָּאוּ הָאֲנָשִׁים קוּם לִךְ אִתָּם וְאֵךְ אֶת-הַדָּבָר אֲשֶׁר-אֲדַבֵּר אֵלֶיךָ אֹתוֹ תַעֲשֶׂה

ובלעם קם והולך עמם, ואין הכתוב רומז כלל על כוונותיו. דומה כי לולא סיפור האתון לא היה עולה בדעתנו כלל שבלעם מתכוון להמרות את פי ה'. נראה כי הפרשנות הדנה לכך חובה את דברי בלעם ותגובותיו היא השלכה לאחור של חרון אף ה' ושל סיפור האתון. אלא שכאמור קשה להבין מדוע לא מציינת התורה את כוונותיו השליליות כבר בתיאור שאלותיו והליכתו עם שרי מואב.

עובדה זו היא שגרמה, ככל הנראה, לרמב"ן לפתח גישה שונה בתיאור דמותו של בלעם. לדעת רמב"ן כל אשר עשה בלעם, כולל פנייתו השנייה אל ה', יפה עשה. וכך כותב רמב"ן בפסוק יג:

"לכו אל ארצכם כי מאן ה' לתתי להלך עמכם - אלא עם שרים גדולים למדנו שרוחו גסה ולא רצה לומר שהוא ברשותו של מקום אלא בלשון גסות ולפיכך ויוסף עוד בלק שלוח שרים, לשון רש"י. ואינו נכון, כי כל כבודו שיתפאר ויתגדל בדבר השם, ועוד שהוא לא היה חושב שיתן לו רשות ללכת עם שרים אחרים נכבדים. אבל טעמו שאין ה' חפץ שילך כלל. והנה בלק חשד אותו כי להרבות שכרו אמר כן, ולכך אמר לו 'למה לא הלכת אלי האמנם לא אוכל כבדך', ועל כן הוסיף שלוח שרים רבים ונכבדים להראות לו כי הוא חפץ בו מאוד, ונדר לתת לו הון ועושר ככל אשר יצוה ויגזור עליו, ובלעם השיב להם, אם יתן לי בלק וגו' לא אוכל לעבור את פי ה' כי הוא אלהי ולא אוכל לעשות קטנה או גדולה אם אעבור את פיו, כי בשמו אני עושה. או יאמר לא אוכל לעבור את פיו דבר קטן או גדול, כי הוא א-להי ואני עבדו".

ראוי לשים לב שבניגוד לרש"י הדורש את דברי בלעם לגנאי, דורשם רמב"ן לשבח. בלעם מדגיש פעם אחר פעם כי אין הוא ברשות עצמו אלא ברשות ה' - 'כי הוא א-להי ואני עבדו' - ואין הדבר תלוי בכסף אלא ברצון ה'. אשמתו של בלק היא שאין הוא מפרש את דבריו כפשוטם. גם פנייתו השנייה אל ה' נדרשת על ידו לשבח:

"... וישאל ממנו עוד מה יצווה אותו, ועשה זה כהוגן כי מה ידע הוא בדעת עליון, ועצת ה' לעולם טובה והוא יורה חטאים בדרך ויודיענו מה יענה מלאכי גוי, או יגיד לו מה יקרה להם בעתיד".

לדעת רמב"ן אף לא היה בעצם הליכתו חטא, שכן זה היה רצון ה' שיתברך ישראל מפי נביא הגויים. חטאו של בלעם לא היה אלא בכך שלא פירש לשרי בלק את התנאי שבהליכתו, שאין הוא הולך על מנת לקלל אלא אולי על מנת לברך. אילו היו שרי בלק יודעים זאת, אפשר שהיו מבטלים את הזמנתו.

השיבוהו בלשון רכה. בפעם השנייה נדון כבר כמזיד, ועתיד הוא לחוש את היד החזקה. "אם לקרא לך באו האנשים" - אם סבורים הם שבעצם הליכתך עמהם כבר השיגו את מבוקשם - "קום לך אתם", אלא שעתידיהם הם להצטער על הליכה זו - "ואך את הדבר אשר אדבר אליך אתו תעשה".

לא בנקל נכנע בלק. פעם אחר פעם חוזר בלעם ומצהיר על תלותו בה', ופעם אחר פעם חוזר בלק ומבקש כי יקלל את ישראל. כניעתו של בלק היא אטית והדרגתית. בפעם הראשונה מתייחס בלק לברכת בלעם כאל טעות מקרית (בדמבר כ"ג יא)

יֵא וַיֹּאמֶר בְּלָק אֶל-בְּלָעַם מַה עָשִׂיתָ לִּי לְקַבֵּי אִיבֵי לְקַחְתִּיךָ וְהִנֵּה בִרְכַת בְּרַךְ

בפעם השנייה נסוג בלק קמעא (במדבר כ"ג כה)

כֹּה וַיֹּאמֶר בְּלָק אֶל-בְּלָעַם גַּם-קִבֵּי לֹא תִקְבְּנוּ גַם-בְּרַךְ לֹא תִבְרְכְנוּ

בלק מוכן כבר להשלים עם העדר קללה, אך לא עם ברכה. בכך מבקש בעצם בלק לחזור למצב שהיה לאחר השליחות הראשונה - "מאן ה' לתני להלך עמכם". ואולם בלק אינו מבין, כי לאחר עיקשותו ושליחותו השנייה, יש להיפרע ממנו תחילה. רק לאחר הפעם השלישית השלים בלק את כניעתו והודה בבושת פנים בכשלוננו.

כדי להדגיש את חטאו של בלק מתעלמת התורה כליל מרצונו האישי של בלעם. כביכול אין לבלעם נגיעה בדבר, ואחת היא לו אם יתקלל העם או יתברך. אין הוא אלא אומן הנשכר למלאכתו, אלא שמכיר הוא את מגבלות כוחו.

ואולם, לאמתו של דבר לא כך היה. בלעם הוא גם אדם הרוצה בכל מאודו לבצע את מלאכתו, אם משנאת ישראל ואם מאהבת בצע. ודומה שאפשר להביא ראיה לכך מהנאמר בדברים (דברים כ"ג ו)

"... ולא אבה ה' א-להיך לשמע אל בלעם ויהפך ה' א-להיך לך את הקללה לברכה כי אהבך ה' א-להיך".

מכאן אתה למד כי רצונו של בלעם היה לקלל וה' סיכל את עצתו.

בבחינה זו פועל בלעם על דעת עצמו ואינו מכיר במרותו של ה' עליו. בחינה זו מתוארת בפרק כ"ב פס' כא - לה. בבחינה זו ההתמודדות אינה בין ה' לבלק אלא בין ה' לבלעם. משום כך חורה בו אף ה', ומלאך ה' נשלח כדי לסכל את עצתו. אילו היה בלעם מרגיש בעיכובים המתרחשים בדרכו ומפרשם כהוגן, אפשר שהיה חוזר לארצו ומציל את כבודו; כיוון שלא הרגיש, מחייבו המלאך ללכת על מנת לומר את ההפך מאשר נתבקש ומאשר עם לבו. במקום הכבוד שחשב כי יהיה מנת חלקו בעת שהתחיל ללכת, עתיד הוא להיות מגורש בבושת פנים. נמצא כי דברי המלאך "לך עם האנשים ואפס את הדבר אשר אדבר אליך אתו תדבר" מקבילים אמנם לדברי ה' לעיל "קום לך אתם ואך את הדבר אשר אדבר אליך אתו תדבר", ואולם לעיל נאמרו הדברים כעונש לבלק על עיקשותו, ואילו כעת נאמרים הדברים כעונש לבלעם על עיקשותו. אמירתו לבלק "הנה באתי אליך עתה היכל אוכל דבר מאומה הדבר

אתה יודע אם היו שרי בלק עדים לדו-שיח המוזר שבין בלעם לאתונו אם לאו. סופו של סיפור זה (במדבר כ"ב לה)

"ויאמר מלאך ה' אל בלעם לך עם האנשים ואפס את הדבר אשר אדבר אליך אתו תדבר וילך בלעם עם שרי בלק"

מחזיר אותנו בעצם אל נקודת המוצא של הסיפור(במדבר כ"ב כ-כא)

"אם לקרא לך באו האנשים קום לך אתם ואך את הדבר אשר אדבר אליך אתו תעשה ... וילך עם שרי מואב"

דומה כאילו היינו משמיטים את סיפור האתון וקוראים לאחר פס' כא 'וילך עם שרי מואב' את פס' לו 'וישמע בלק כי בא בלעם' לא היינו מרגישים כלל בחסרונו.

משמעותה של עובדה זו היא כי לפרשתנו יש שני קווים, ולהם מטרות שונות ולקחים שונים. הקו האחד כולל את הפרשה כולה למעט סיפור האתון (כב-לה). הקו השני כולל בעיקר את סיפור האתון, כהשלמה לפרשה כולה.

בקו הראשון מודגשת, כדברי רמב"ן, תלותו המוחלטת של בלעם בה', תלות שבלעם מודה בה. נשים לב כי בלעם מדגיש תלות זו החל מהרגע הראשון (כב' ח), פעם אחר פעם, לאורך כל הסיפור (במדבר כב' יג יח לח, כג' ג יב כו, כד' יב-יג).

יג וַיִּקַּם בְּלָעַם בְּבִקְרֵי וַיֹּאמֶר אֶל-שָׂרֵי בְלָק לֹכוּ אֶל-אַרְצְכֶם כִּי מֵאֵן יְהוָה לְתַתִּי לְהֵלֵךְ עִמָּכֶם

יח וַיַּעַן בְּלָעַם וַיֹּאמֶר אֶל-עַבְדֵי בְלָק אִם-יִתֶּן-לִי בְלָק מְלֵא בֵיתוֹ כֶּסֶף וְזָהָב לֹא אוֹכַל לְעַבֵּר אֶת-פִּי יְהוָה אֱלֹהֵי לְעִשׂוֹת קִטְנָה אוֹ גְדוֹלָה

לח וַיֹּאמֶר בְּלָעַם אֶל-בְּלָק הִנֵּה-בָאתִי אֲלֶיךָ עֵתָה הֵיכַל אוֹכַל דָּבָר מְאוּמָה הַדָּבָר אֲשֶׁר יִשִּׁים אֱלֹהִים בְּפִי אֹתוֹ אֲדַבֵּר ג וַיֹּאמֶר בְּלָעַם לְבָלָק הַתִּיצֵב עַל-עֲלֹתְךָ וְאֶלְכֶה אוֹלֵי יְקָרָה יְהוָה לְקַרְאֲתִי וְדַבַּר מֵה-יִרְאֵנִי וְהַגְדַּתִּי לְךָ וַיִּלָּךְ שְׂפִי יב וַיַּעַן וַיֹּאמֶר הֲלֹא אֶת אֲשֶׁר יִשִּׁים יְהוָה בְּפִי אֹתוֹ אֲשַׁמֵּר לְדָבָר

כו וַיַּעַן בְּלָעַם וַיֹּאמֶר אֶל-בְּלָק הֲלֹא דַבַּרְתִּי אֲלֶיךָ לֵאמֹר כֹּל אֲשֶׁר-יִדְבַר יְהוָה אֹתוֹ אֶעֱשֶׂה

יב וַיֹּאמֶר בְּלָעַם אֶל-בְּלָק הֲלֹא גַם אֶל-מְלֹאכֶיךָ אֲשֶׁר-שָׁלַחְתָּ אֵלַי דַּבַּרְתִּי לֵאמֹר . יג אִם-יִתֶּן-לִי בְלָק מְלֵא בֵיתוֹ כֶּסֶף וְזָהָב לֹא אוֹכַל לְעַבֵּר אֶת-פִּי יְהוָה לְעִשׂוֹת טוֹבָה אוֹ רָעָה מִלְּפִי אֲשֶׁר-יִדְבַר יְהוָה אֹתוֹ אֲדַבֵּר מִסְתַּבֵּר כִּי לֹא בָאָה הַתּוֹרָה בְּתִיאֹר זֶה לְצִיֵּן אֶת חֲטָאוֹ שֶׁל בְּלָעַם אֲלֵא לְהַדְגִּישׁ אֶת חֲטָאוֹ שֶׁל בְּלָק. הַהֲתַמּוּדוּת אִינֵה בִין ה' לְבִין בְּלָעַם אֲלֵא בִין ה' לְבִין בְּלָק. בְּלָק מְכִיר בְּסִגּוּלוֹתָיו הַמִּיּוּחָדוֹת שֶׁל בְּלָעַם וּמִבְקֵשׁ לְרַתּוֹם אוֹתוֹ לְצַרְכּוֹ. בְּלָעַם מוֹדִיעַ בְּבִהִירוֹת גְּמוּרָה כִּי אֵין הוּא בְּעִלְיָהֶם הַמוּחַלֵּט שֶׁל כּוֹחוֹת אֵלוֹ, וְכִי מְשׁוּעַבֵּד הוּא לְגִבּוּה מִמֶּנּוּ. בְּלָק מְסַרֵּב לְהַכִּיר כִּי גְבַה מְעַל גְּבַה שְׁמֵרִי, וּמִתְעַקֵּשׁ לְהַבְיִאוֹ בְּכָל מַחִיר. טְעוּתוֹ שֶׁל בְּלָק מִתְחִילָה בְּעַצֵּם כִּבְר אֲצֵל שְׂרִיו. תְּשׁוּבַת בְּלָעַם "מֵאֵן ה' לְתַתִּי לְהֵלֵךְ עִמָּכֶם" נִהְפְּכָה אֲצֵל הַשְּׂרִים ל "מֵאֵן בְּלָעַם הֵלֵךְ עִמָּנוּ". בְּכַךְ חוֹזְרִים בְּלָק וְשְׂרִיו עַל חֲטָא פְרַעָה, שְׁסִירֵב לְהַכִּיר בְּשִׁלְטוֹנוֹ שֶׁל ה'. כֶּשֶׁם שְׁפַרְעָה נֹאֲלָץ בְּסוּפוֹ שֶׁל דָּבָר לְשַׁלַּח אֶת יִשְׂרָאֵל בִּיד חִזְקָה, כֵּךְ עֵתִיד גַּם בְּלָק לְהַכִּיר בְּשִׁלְטוֹנוֹ שֶׁל ה' בִּיד חִזְקָה. הִיעֲנוּתוֹ שֶׁל ה' לְבְּלָעַם בְּפַעַם הַשְּׁנִיָּה אִינֵה תּוֹצֵאָה שֶׁל עִיקְשׁוֹת בְּלָעַם אֲלֵא תּוֹצֵאָה שֶׁל עִיקְשׁוֹת בְּלָק. בְּפַעַם הַרְּאִשׁוֹנָה נִידוֹן בְּלָק כְּשׁוֹגֵג, וְלִכּוֹן

למה מתכוון משה במילים "בדבר בלעם"? הגמרא בסנהדרין (דף קו ע"א) מבארת שהכוונה היא לעצתו של בלעם לבלק, שישתמש בבנות מואב ומדין כדי להדיח את בני ישראל לעבוד לבעל פעור. מכך אנו לומדים שכל תקרית בנות מואב היא פרי יזמתו של בלעם, ונראה שיזמה זו הייתה ידועה לכולם, כפי שעולה מדברי משה לשרי הצבא.

זוהי גם הסיבה שבלעם מוצא להורג: לא כעונש על כך שהוא רצה בעבר לקלל את ישראל, אלא על היותו המתכנן והמוציא לפועל של חטא בנות מדין.

אך נשאלת השאלה: מתי יעץ בלעם לבלק להחטיא את ישראל בבנות מדין? קשה לומר שזה היה כשבלעם נפרד מבלק, כיוון שכזכור, הפרידה ביניהם לא הייתה ידידותית כלל וכלל.

עיר הולדתו של בלעם

וכמו כן: מה בכלל עושה בלעם במדין? הלוא מסופר שהוא חזר למקומו! ויש לזכור שבלעם התגורר במסופוטמיה (ארם נהריים), **במרחק רב** ממואב וממדין. עובדה זו נודעה לנו כבר בתחילת הפרשה (במדבר כ"ב ה):

"וישלח מלאכים אל בלעם בן בעור פתורה אשר על הנהר ארץ בני עמו לקרוא לו"

המילה "נהר" בתורה היא כינוי לנהר הפרת. ביחס לפרשתנו נאמר בספר דברים (על מואב) (דברים כ"ג; ה):

"ואשר שכר עליך את בלעם בן בעור מפתור ארם נהריים לקללך"

הכינוי "ארם נהריים" ניתן לארם בגלל היותה שוכנת בין הנהרות - בין הפרת והחידקל. גם בלעם, בפתיחה לנבואתו, מזכיר: **"מן ארם ינחני בלק מלך מואב מהררי קדם"**.

ומכיוון שכפי שראינו לעיל (במדבר כ"ד, כה), לאחר שבירך את ישראל שב בלעם לארצו. מוזר כיצד זמן קצר לאחר מכן, במלחמת מדין, הוא צץ לפתע שוב באזור, ביחד עם חמשת מלכי מדין (ל"א, ח). המסקנה העולה מכך היא **שבלעם חזר למואב פעם שנייה!** ונשאלת השאלה מדוע טרח בלעם לצאת שוב למסע של מאות קילומטרים בחזרה למואב ולמדין?

רצונו האמיתי של בלעם

אלא שחזרה זו מגלה שרצונו האמיתי של בלעם הוא לפגוע בבני ישראל, והוא נחוש בדעתו לעשות זאת. אמנם כשהוא משמש כנביא הוא נאמן לדברים ששם ה' בפיו, והוא גם מבין שאין תועלת בקללתו אם ה' רוצה בטובת בני ישראל (במדבר כ"ג ח): **"מה אקב לא קבה א-ל ומה אזעם לא זעם ה' "** אולם למרות ההבנה שהוא כפוף לקב"ה, אין לעובדה זו כל השפעה על רצונו לקלל את ישראל, ולכן הוא יוצר תכנית חלופית: לגרום למצב שה' ירצה בעצמו לקלל את עם ישראל.

כפי שמשתקף מברכותיו של בלעם, הוא עומד היטב על אופייה של מערכת היחסים המיוחדת שבין ה' לעמו ישראל: עם ישראל ממלא ייעוד חשוב בהיותו עם סגולה לה', ולכן אי אפשר לקלל אותו (מעמד "עם סגולה" כרוך במחויבות של ה' לעם). עצתו של בלעם למואב ומדין הייתה לגרום לבני ישראל לחטוא.

אשר ישים א-להים בפי אתו אדבר", שנתפרשה בבחינה הקודמת כהכרה מרצון במרותו של ה', תתפרש כעת כהודאה בעל כורחו, מחמת אימת החרב השלופה שראה בידו של מלאך ה'.

אולם גם בחינה זו לא התקיימה בפני עצמה. שכן מחד רוצה בלעם לפעול באופן עצמאי, כפי שנתפרש בבחינה זו, ומאידך, מכיר הוא במרות ה', כפי שנתפרש לעיל, בבחינה הקודמת. על כורחנו אנו אומרים כי תחילה פעל בלעם כעבדו ושליחו של ה', כמות שנתפרש ע"י רמב"ן, ואולם לאחר שניתנה לו רשות ללכת חזר וניערור בו רצונו העצמי, והליכתו נהפכה להליכה על דעת עצמו לכל דבר, כמות שנתפרש ע"י רש"י וראב"ע. העובדה שהתורה לא פירשה בתיאור הליכתו של בלעם את מטרתו נובעת מכך שהתורה רצתה לבטא גם את הבחינה האחרת, שבה פועל בלעם כשליחו של ה' כדי להבליט את חטאו של בלק. דווקא הניגוד החריף שיוצרת התורה בין תיאור ההליכה לבין חרון אף ה' הוא המלמדנו על שניות זו הקיימת באישיותו של בלעם ובפרשה כולה.

בלעם ומלחמת מדין

כדי להכיר את דמותו האמתית של בלעם עלינו לעיין בפרשת מטות, שבה מספרת לנו התורה על מותו של בלעם. כידוע מיד לאחר סיפור בלעם מופיע בתורה סיפור חטא ישראל עם בנות מואב. על אף שהתורה אינה מציינת במפורש מי או מה הוביל לחטא זה, ניתן להסיק מסמיכות הפרשיות על קשר ביניהן (ועיין רש"י ורמב"ן כ"ה; א).

בעקבות החטא מוכים בני ישראל במגפה וניצלים הודות לקנאותו של פינחס (כ"ה, א-ט). כסיכום לתקרית מצווה ה' (מדבר כ"ה יז-ח):

"צרו את המדינים והכיתם אותם. כי צוררים הם לכם בנכליהם אשר נכלו לכם על דבר פעור ועל דבר קזבי בת נשיא מדין אחותם..."

את ציווי ה' מממשים בני ישראל בקרב נגד המדינים, המופיע רק בפרשת מטות. בסיכום הקרב מספרת התורה כבדרך אגב שבלעם הוצא להורג ביחד עם חמשת מלכי מדין (במדבר ל"א ז-ט).

ז וַיִּצְבְּאוּ עַל-מִדְיָן כְּאִשֶּׁר צָוָה ה' אֶת-מֹשֶׁה וַיַּהַרְגוּ כָּל-זָכָר. ח. וְאֶת-מַלְכֵי מִדְיָן הָרְגוּ עַל-חַלְלֵיהֶם אֶת-אֹוִי וְאֶת-רָקֵם וְאֶת-צוּר וְאֶת-חוּר וְאֶת-רְבִיעַ חַמֶּשֶׁת מַלְכֵי מִדְיָן וְאֶת בְּלַעַם בֶּן-פְּעוֹר הָרְגוּ בְּחָרֶב

ונשאלת השאלה מה היה חטאו של בלעם שבגללו נענש במוות?

תכניתו של בלעם

התשובה לשאלה זו מונחת בפסוקים הבאים. כשמשנה מגלה שמפקדי צבא ישראל שבו נשים מדיניות, הוא נוזף בהם (ל"א; טו-טז):

"ויאמר אליהם משה: החייתם כל נקבה?! הן הנה היו לבני ישראל בדבר בלעם למסור מעל בה' על דבר פעור ותהי המגפה בעדת ה' "

זוהי, כנראה, הסיבה לכך שחז"ל ראו בבלעם אבטיפוס של רשע. הוא מנצל את מתת הנבואה שניתנה לו ממרום כדי לקדם את רצונותיו האישיים לקלל את ישראל, בניגוד לרצון ה'.